

**СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ**

УДК 94 (472) «18»

Волоніць В.С., кандидат історичних наук, доцент

**ДО ПИТАННЯ ПРО КРЕДИТУВАННЯ НІЖИНСЬКИХ ГРЕКІВ В КОНТЕКСТІ
РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ХVІІІ СТ.**

З середини ХVІІ – на початку ХVІІІ ст. – в соціально-економічній історії України характеризується як період становлення початкових форм мануфактурного виробництва. Відсутність розвинутого виробництва зумовлювала виключно ярмарковий характер торговельної діяльності. Провідну роль відігравали ярмарки і в економічному житті грецького ніжинського купецтва та й усієї системи внутрішньої торгівлі України. Подальший розподіл праці і розвиток товарно-грошових відносин збільшив кількість ярмарок й товарообіг регіону.

Українські ярмарки були не лише виразником та необхідним елементом функціонування товарообігу, але й важливим елементом міжнародної сухопутної торгівлі. Відсутність виходу до морських торгових шляхів зумовила набуття виключної ролі сухопутною торгівлі, основні шляхи якої проходили через українські та польські землі. Виходячи з цього, торгівля зосереджувалося здебільшого на прикордонних територіях, а прикордонні ярмарки стали основним елементом торговельних взаємин.

Наприкінці ХVІІІ ст. суттєвих змін у торговельній діяльності греків не відбулося. Географія торговельно-комерційних операцій не змінилася. Купці отримували право на виїзд до Австрії, до володінь Оттоманської Порти, в Молдавію, Валахію, Пруссію, в різні російські міста [1, арк.7]. Торгували вином, шовком-сирцем, папером, перлами з Туреччини та внутрішніми бакалійними, овочевими товарами [2, арк.7].

Масштаби грецької торгівлі зумовлювали розвиток системи кредитування. Часто греки отримували товар, ціна якого значно перевищувала наявні у греків кошти. В такому випадку вони зверталися до кредиторів, якими зазвичай виступали українці або росіяни. Грошові позики греків були гарантовані облігаціями чи векселями. Ще з ХVІІ ст. відомі випадки позичання греками грошей в Києво-Печерському монастиря. Система кредитування набула поширення серед греків у ХVІІІ ст., коли вони брали позику в Якова Марковича, у графині Наталії Розумовської, духовних осіб.

До офіційної діловодної практики грецької громади векселі були впроваджені через кілька років після видання Вексельного статуту (1729 р.), утім ще у 1751 р. вексельні відносини не набули широкого розповсюдження у грецькому братстві. Пізніше греки, ознайомившись з системою вексельного кредитування, почали вимагати від братства розв'язання боргових спорів між собою на основі вексельного права. Поступово розвиток торгівлі зумовив необхідність налагодження ефективної системи кредитування саме купців. Ці обставини спричинили внесення в наказ депутатів Костевичу проект заснування у місті Ніжині окремого «банка для займа единственно греческому купечеству на указаной процент денег с надежным закладом или достойными поруками» у зв'язку з дефіцитом готівки для здійснення торгових операцій. Зауважимо, що найбільшого поширення набула система кредитування саме в середовищі ніжинського грецького купецтва. З огляду на те, що торговельна діяльність залежить від багатьох обставин, у несприятливих умовах вона завдавала купцям великих збитків. Це, у свою чергу, провокувало ускладнення відносин між кредиторами і позичальниками, що призводило до великої кількості судових позовів. Ситуація ускладнювалася тим, що торгівля для греків була родинною справою, якою займалися більшість чоловіків у родині купця, тому часто відповідачем та своєрідним заручником ситуації щодо виплати кредитних зобов'язань ставали саме найближчі родичі боржника, як правило це брати. Показовий випадок стався з греком Юрієм Кириловим, який привіз із Туреччини за контрактом 10 кип македонських кумачів, за які були сплачені відповідні індуктні збори. Утім, товар був конфіскований у зв'язку з несплатою братом Кирилова векселя ніжинського купця Анастасія Казнафера. Розгляд справи затягувався з тієї причини, що відповідач не володів російською мовою [3, арк.8–8 зв.].

Кредитні справи розглядалися здебільшого у грецькому суді, іноді ніжинським головним словесним судом та навіть Сенатом. Судова тяганина нерідко тривала 10-20 років. У справі, що датується 1771 р., вказувалося, грек Євстафій Карамалев заборгував за векселем колезькому раднику Петру Чекалевському 3250 руб. Документ яскраво демонструє практику захисту греків ніжинським головним словесним судом, апелюючи тим, що «нежинским грекам с российскими купцами по их

купеческим обрядам разбираться в нежинском словесном суде». Але цими привілеями греки володіли до 1786 р. – із цього часу справи між греками та росіянами підлягали розгляду повітових судів [4, арк.15].

Так, у 1788 р. Ніжинський грецький магістрат розглядав скаргу грека Юрія Івановича Сталевського на позов своїх кредиторів Костянтина Бездону й Івана Лагутіна. Перший кредитор, як вказував Сталевський, надав йому кошти в розстрочку, а другий збільшив процентні стягнення за векселем з 6–7 до 14% , що завдало позичальнику великих збитків. Справа ускладнювалася і тим, що вексель було загублено. Утім, Ніжинський грецький магістрат після розгляду справи ухвалив рішення про компенсацію боргів за рахунок 1/2 будинку, що був успадкований відповідачем Сталевським. Із цього документа видно, що відносини кредитування не завжди були підкріплені векселями. Так, якщо кредит Івана Лагутіна був зафіксований векселем, то сума, що позичав Сталевському Бездона, ніде зафіксована не була [5, арк.90]. Проте вже у 1791р. колишній кредитор Іван Лагутін був заарештований та навіть перебував під вартою 4 місяці у зв'язку з невиплатою позик курському мешканцю Івану Голикову, секунд-майору Павлу Коцереву, купцеві Давиду Антензону та греку Трандафілу [6, арк.10].

Траплялися непоодинокі випадки, коли греки вдавалися до зловживань. В умовах постійних витрат на митні збори, довготривалих карантинів купцям доводилося пристосовуватися до цього, аби не пошкодити товар і не втратити його. Тому греки вдавалися до певних шахрайських методів: вони проїжджали повз застави, надавали заздалегідь невірну інформацію щодо купівлі товару.

У XIX ст. добробут грецьких купців зріс і вони вже самі виступають в ролі кредиторів. Одним із таких заможних купців був Микола Павлович Зосима, який у 1834 р. подав скаргу на своїх кредиторів, що заборгували йому значну суму, яка склала 104 932 руб. 57 коп. [7, арк.1]. У 1837 р. він знов подає скаргу до одеського комерційного суду з приводу боргу Георгія Шамати у розмірі 7924 руб. 20 коп. Утім, виплата боргу ускладнювалася банкрутством останнього і його неспроможністю відповісти за кредитними зобов'язаннями. Передбачалося, що цю суму Зосима пожертвує на богоугодні справи, тому контролювати виплату повинен був ніжинський грецький магістрат. Борг у зв'язку з неспроможністю грошової виплати передбачалося компенсувати за рахунок маєтку й товарів боржника [8, арк.10-10 зв.].

Утім, соціально-політичні зміни, які відбулися в Російській імперії наприкінці XVIII ст., суттєво вплинули і на подальшу долю грецького купецтва. Останнє, як мобільна верства населення, для якої найбільш властивим є пошук прибуткових шляхів реалізації торговельних ініціатив, швидко зреагувало на ці зміни. Греки вдало використали нові можливості, які відкрилися після успішної російсько-турецької війни 1768-1774 рр. Російська імперія здобула приморські фортеці Керч, Снікале та Кінбурн, а також право вільного проходу своїх суден через Босфор та Дарданелли. Змінюється вектор активності зовнішньої торгівлі. На зміну сухопутній торгівлі, центром якої був Ніжин, приходять мобільна, більш ефективна та прибуткова морська торгівля. Ці зміни зумовили приплив сюди торговців – найбільш активних та фінансово забезпечених греків, торгові можливості яких були підкріплені правами та привілеями членів ніжинського грецького братства.

Література

1. Державний архів Чернігівської області (ДАЧО). – Ф. 101. (Ніжинський грецький магістрат). - Оп.1. – Спр. 1226 (Переписка о выдаче грекам заграничных паспортов. 4 января – 29 июля 1807).- 89 арк.
2. ДАЧО. – Ф. 101. (Ніжинський грецький магістрат). - Оп.1. – Спр. 2381 (Купчая крепость Ивана Петровича Тарнавита на купленный дом у грека Кромиды Константина Степановича. 4 декабря 1778). - 7 арк.
3. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАК). – Ф. 269. (Канцелярія гетьмана Розумовського). – Оп. 1. – Спр.4406 (Справа про привласнення сотником Крижанівським 10 кип македонського кумача у ніжинського купця-грека Юрія Курилова. 2 листопада 1754 – 22 листопада 1755). - 10 арк.
4. ЦДІАК. – Ф 54. (Друга Малоросійська колегія). - Оп 3.- Спр. 4424 (По доношению Нежинского главного словесного суда о должных деньгах нежинским купцом грекам Евстафием Кармалеем коллежскому советнику Чекалевскому 3 250 руб. 1771). - 24 арк.
5. ДАЧО. – Ф. 101. (Ніжинський грецький магістрат). - Оп.1. – Спр. 115 (Переписка с черниговским наместническим правлением по иску грека Бездоны Константина и других кредиторов к Сталевскому Юрию о вексельных долгах и наложении ареста на имущество. 22 февраля – 12 ноября 1788).- 134 арк.

6. ДАЧО. – Ф. 101. (Ніжинський грецький магістрат). - Оп.1. – Спр. 313. (Сообщение нежинского городского магистрата о предоставлении сведений гражданскому губернатору Миклашевскому о греческих торгах. 22 марта 1798). - 1 арк.

7. ДАЧО. – Ф. 101. (Ніжинський грецький магістрат). - Оп.1. – Спр. 3546. (Переписка о пожертвовании Зосимом Николаем в пользу нежинских бедных греков 104932 рубля, числящихся за должниками. 16 октября – 13 января 1834). - 5 арк.

8. ДАЧО. – Ф. 101. (Ніжинський грецький магістрат). - Оп.1. – Спр. Справа 3549. (Переписка о пожертвовании нежинским греком Зосимом Николаем, следуемые ему из конкурса в Одессе на богоугодные заведения 7424 рубля. 5 августа – 24 ноября 1837). - 23 арк.

УДК 329.1(431)

Горб Є.С., здобувач кафедри всесвітньої історії Донецького національного університету імені Василя Стуса, начальник відділу з організації практик та працевлаштування випускників МДУ

КОНФЛІКТ НА СХОДІ УКРАЇНИ В РИТОРИЦІ ПОЛЬСЬКИХ ПРОРОСІЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Активізація політичних організацій проросійської орієнтації в більшості країн Центрально-Східної Європи стала цілком закономірним та очікуваним явищем в ході загострення російсько-українського конфлікту 2014-2016 рр. Не дивлячись на виразний політичний маргіналізм більшості цих організацій, їх поява стала відповіддю на очікування певного сегменту суспільства. Польща, яка за виразом президента Анджея Дуди, «має стати великим послом України в Європі» [6], не стала виключенням. Традиції існування маріонеткових політичних партій та організацій, орієнтованих на Росію там досить глибокі та сягають ще часів Другої Речі Посполитої, коли біла еміграція з одного боку та більшовики з другого намагалися сформувати в Польщі політичні організації, які б слугували їх власним інтересам – жодна з цих ініціатив не мала успіху, проте, механізми, які були використані майже сто років тому і зараз продовжують активно застосовуватись для маніпулювання суспільною свідомістю.

Метою публікації є висвітлення діяльності польських політичних партій та організацій проросійської орієнтації та аналіз їх політичної риторики в контексті російсько-українського збройного протистояння. Водночас, відзначимо, що пропонувана публікація є лише стислим оглядом маловивченої проблеми, яка вкрай потребує подальшої розробки та широкого міждисциплінарного підходу.

Перш за все, варто відзначити, що найбільш вірними симпатиками політики російського президента Володимира Путіна є польські партії правого спрямування. Вони вбачають у російському президенті сильну особистість, якої так не вистачає Польщі. Зокрема, подібною риторикою послуговувався лідер партії «Національний Рух» (Ruch Narodowy) Роберт Вінницький. В інтерв'ю виданню «Super Express» він заявив, що Путін, на відміну від польських політиків реалізує інтереси своєї держави, а представники правлячих польських політичних еліт захищають інтереси Берліну, чи Вашингтону, що зробило Польщу неоколонією Заходу [5].

Яскравим прикладом маргінальної політичної організації, яка користується шаблонними пропагандистськими кліше Кремля є так звана «Фаланга». В Польщі вони відомі перш за все завдяки антиамериканським та антинатовським виступам, а також відверто антисемітським висловлюванням. Політична орієнтація «фалангістів» яскраво виявилася з моменту вибуху збройного конфлікту на сході України. Лідер «Фаланги» Бартош Бекер неодноразово бував на території так званої «ДНР» та навіть залишив записки з обложеного Донецька під промовистою назвою «Шрапнеллю в цивільних» [3]. Ці записки являють собою белетризований звіт Б. Бекера про поїздку до Донецька наприкінці травня 2014 р. з метою взяти інтерв'ю у Дениса Пушиліна та ще кількох ватажків проросійських терористів. Під виглядом «нейтральних» заміток лідер «Фаланги» ретранслює звичайні гасла російської пропаганди про народне ополчення, озброєне «старими гвинтівками Мосіна та...клеєними АК-47», а також тези про руку Заходу, який хоче розірвати одвічне «слов'янське братерство» [1].

На цьому Б. Бекер не заспокоївся і вже в листопаді того ж року пікетував посольство США в Польщі, палив прапор НАТО, розмахуючи натомість стягами ЛНР та георгіївськими стрічками. Серед соратників Б. Бекера у справі боротьби з «рукою Заходу» відзначимо віце-президента Європейського Центру Геополітичного Аналізу Корнела Савінського, одного з лідерів проросійської партії «Самооборона» Матеуша Піскорського, а також представників організації «Комуністична молодь Польщі» [3].